

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

EXCERPTUM EX CLASS. I, VOL. 8

MAGYARORSZÁG ÉS
A RÓMAI SZENTSZÉK
(Források és távlatok)

Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére

BUDAPEST • RÓMA

2012

A COLLEGIUM GERMANICUM ET HUNGARICUM LEVÉLTÁRA

I. PONTIFICIUM COLLEGIUM GERMANICUM ET HUNGARICUM DE URBE

A lutheri reformáció megjelenését követően mindenki számára világossá vált, hogy az Egyházban erőteljes megújulásra van szükség, ennek jegyében nyílt meg 1545-ben a Trienti Zsinat (1545–1563). Az hamarosan nyilvánvalóvá lett, hogy az oktatás-nevelésnek kulcsszerepet kell betöltenie ebben a megújulási folyamatban, hiszen csak jól képzett és katolikus szellemiségű klerikusok tudtak eredményesen érvelni a reformátorokkal szemben. Az 1540-ben jóváhagyott Jézus Társasága, azaz a jezsuita rend is rövid időn belül felismerte ezt, így Loyolai Szent Ignác (1491–1556) 1551-ben az Örök Városban megalapítja a Pápai Gergely Egyetem elődjét, a *Collegium Romanumot*, majd egy évre rá a *Collegium Germanicumot*.

Ez utóbbit, a Német Kollégiumot Loyolai Szent Ignác és Giovanni Morone (1509–1580) bíboros tevékenységének eredményeként III. Gyula pápa (1550–1555) alapította 1552. augusztus 31-én kelt, bár csak egy év múlva publikált *Dum sollicita* bullája révén. A jezsuiták vették kézbe az intézmény vezetését, amelynek ünnepélyes megnyitására a római Szent Euszták (*Sant'Eustachio*) templomban került sor 1552. október 28-án, Szent Simeon és Júdás ünnepén. Valamivel később a nagy reformpápa, XIII. Gergely (1572–1585) újraalapította a Kollégiumot *Postquam Deo placuit* kezdetű, 1573. augusztus 6-án kelt bullájával, az intézmény számára privilégiumokat és biztos anyagi háttérrel biztosítva. Ugyanebben az évtizedben alapítja meg a pápa a *Collegium Hungaricumot* is, azaz a Magyar Kollégiumot a *Germanicum* volt növendéke Szántó (Arator) István (ca. 1540–1612) jezsuita kezdeményezésére 1579. március 1-én kelt *Apostolici muneris sollicitudo* bullájával. Az új intézmény megkapta a római Caelius dombon lévő *Santo Stefano Rotondo* (a nevében Szent István első vértanú nevét hordozó, a formája miatt „Kerek Szent István”-nak nevezett) templomot, valamint a templomhoz tartozó egykori pálos kolostort. Az új intézetet is a jezsuiták vezették. Az alapító bulla értelmében a Szent Péter-bazilika mellett fekvő Szent István király (997–1000/1001–1038) alapította magyar zarándokház jövedelmei is az új intézet céljait szolgálták. Az új magyar intézet fekvése azonban nem volt kedvező, túl messze is volt a tanulmányok helyétől, a *Collegium Romanumtól*, valamint hamarosan anyagi problémák is felmerültek. Így Morone

bíboros javaslatára XIII. Gergely pápa 1580. április 13-án kelt *Ita sunt humana* kezdetű bullájával egyesítette a két intézetet, megalapítva a *Collegium Germanicum et Hungaricum* vagyis a Német–Magyar Kollégiumot, azt tűzve ki célul, hogy a Szent Római Birodalom területéről (*Germanicum*) és a Magyar Szent Korona országaiból (*Hungaricum*) érkező papnövendékekből olyan művelt papokat neveljen, akik tanulmányaik végeztével, hazatérve szülőhazájukba szolgálják a katolikus megújulás ügyét. Az intézet a jezsuiták által működtetett leghíresebb kollégium lett, amely „a szemináriumok modellje” és példa „más római kollégiumok alapítása számára”.¹

A Magyar Királyság területén az is különös nehézséget jelentett, hogy a reformáció és a török hódítás lényegében egyszerre érte el hazánkat. Ebben a meggyengült, három részre szakadt országban kulcsszerepet töltött be Pázmány Péter bíboros, prímás, esztergomi érsek (1616–1637), akiről egy huszadik századi történetíró így ír: „Kiváló személyi képességeinek lehet tulajdonítani, hogy a protestáns Magyarországon protestánsnak született Pázmány a nyugati felében újra katolikus Magyarországon halt meg”.² A prímás egy igazi jezsuita volt, bár formálisan a szomaszkok rendjébe kellett belépnie ahhoz, hogy elfogadhassa az érseki kinevezést. Támogatta a jezsuita kollégiumokat, ezen kívül egymaga 30–40 kispapot küldött Rómába a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ba, amelynek bíboros protektora is lett. Pázmány javasolt néhány változtatást az intézmény életében. Ő maga nem volt az intézet növendéke, de három őt közvetlenül követő érsek-utóda igen: Lósy Imre (1637–1642), Lippay György (1642–1666) és Szelepchény György (1666–1685).

Az intézet első évtizedeiben többször is költözött, míg a hasonló nevű 7. századi bazilika mellett lévő Szent Apollináris Palotába (*Palazzo Sant' Apollinare*) költözhetett, ahol 1574-től a 18. század végéig maradhatott. A bazilika, ahol a Kollégium egyik legfontosabb időszakában sok magyar ajkú alumnus is imádkozott, máig sok emléket őriz ebből az időszakból: nemcsak az itt elhunyt növendékek sírja emlékeztet erre az időszakra, de például a Loyolai Szent Ignác szobor lábánál megpihenő rák allegóriája is, hiszen a köznyelvben a növendékeket jellegzetes színű reverendájuk miatt „főtt rákok”-nak illetve „vörös rákok”-nak is nevezték. Amikor 1773-ban feloszlatták a jezsuita rendet, a Kollégium a domonkosok vezetése alá került, majd 1781-ben II. József (1780–1790) megtiltotta egyházi személyeknek a külföldi tanulmányokat, és létrehozta a Szent Római Birodalomhoz tartozó Páviában az ottani Német–Magyar Kollégiumot, következképpen a római intézet 1782-re kiürült. 1799-ben Napóleon (francia császár 1804–1814, 1815) feloszlatta mindkét kollégiumot. A római *Collegium Germanicum et Hungaricum* 1818-ban nyílhatott meg újra, bár magyarok csak 1844-től kezdtek ismét érkezni, az első világháborúig összesen száznál is többen. A Kollégium vezetését, immár új helyen, ismét a jezsui-

¹ LUIGI MEZZADRI, *Storia della Chiesa tra medioevo ed epoca moderna I–*, Roma 2001–, II (2001), 80–81.

² MÁLNÁSI ÖDÖN, *A magyar nemzet őszinte története*, Budapest 2000², 62.

ERRATUM

2. o., 29. sor helyesen:

Xavéri Szent Ferenc szobor

ták vették a kezükbe. Az I. világháború miatt ismét költözni kellett, 1915–1919 között a Kollégium az innsbrucki *Collegium Canisianum*-ban kapott ideiglenes helyet.

Az első komolyabb, azóta már többek által pontosított számvetést Veress Endre végezte, aki kiadta az Anyakönyvnek a Magyar Királyság területéről érkezett növendékekre vonatkozó adatait egészen 1917-ig.³ Az 1559–1917 közötti periódusból 768 hungarikust számolt össze.⁴ Ebből az 1559–1782 közötti időszakra 607, az 1844 és 1917 közöttire 161 alumnus esik. Messze a legtöbben az Esztergomi Főegyházmegeye növendékeként érkeztek, 260-an (235 illetve 25). Ezt követi a Zágrábi Egyházmegye 178 (156 illetve 22) fővel.

Az újabb kutatások szerint 1552 és 1782 között 610 alumnus érkezett a Magyar Királyság területéről, ebből 64-en (10,5%) kaptak megyéspüspöki kinevezést ugyanott.⁵

Jelentős tény az is, hogy a 18. században – tehát a török utáni újjászületés időszakában, amikor arányában a legtöbb magyar tanult itt – a Magyar Királyság területén szolgáló megyéspüspökök fele Rómában végezte tanulmányait.⁶ A germanikus–hungarikus megyéspüspökök száma 52 (46 %) volt a régebbi, 1770-es évek előtt alapított latin szertartású magyar egyházmegyékben és 6 (60 %) az újabbakban, amelyeket Mária Terézia (1740–1780) alapított.

Több magyar vonatkozású szentet és boldogot tudhat magáénak a kollégium, így a horvát származású esztergomi kanonok Kőrösi Márk kassai vértanú, a ruszin görögkatolikus Romzsa Tódor (Theodor Romža) püspök vértanú, az esztergomi Meszlényi Zoltán püspök vértanú is az intézet növendékei voltak.⁷

³ *Matricula et Acta Hungarorum in universitatibus studentium. II. Roma, Collegium Germanicum et Hungaricum. I. Matricula (1559–1917)* (Fontes Rerum Hungaricarum 2), ed. ANDREAS VERESS, Budapest 1917.

⁴ VERESS, *Matricula et Acta*, 319.

⁵ TAMÁS VÉGHSEŐ, «*Catholice reformare*». Ágoston Benkovich O.S.P.E. missionario apostolico, vescovo di Várad (1631–1702) (Collectanea Vaticana Hungariae II/2), Budapest–Roma 2007, 379.

⁶ TAMÁS TÓTH, «*Si nullus incipiat, nullus finiet*». La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784) (CVH I/6), Budapest–Roma–Szeged 2011, 76.

⁷ A Kollégium történetéről mindezidáig megjelent legteljesebb, a magyar vonatkozásokat is jelző mű: ANDREAS STEINHUBER, *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom*, Freiburg in Br. 1906. A fentebb és alább idézett munkákon túl értékes információkkal szolgál még többek között: *Monumenta quae spectant Primordia Collegii Germanici et Hungarici*, ed. FRIDERICUS SCHRÖDER S.I., Romae 1896; *Monumenta Antiquae Hungariae 1550–1600 I–IV*, ed. LADISLAUS LUKÁCS, Romae 1969–1987; BITSKEY ISTVÁN, *Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés* (Italianistica Debreceniensis. Olasz Felvilágosodás és Romantica Kutatóközpont Monográfiák 2), Budapest 1996; MAURIZIO TANI, *La rinascita culturale del '700 ungherese, Le arti figurative nella grande committenza ecclesiastica*, Roma 2005. Főként a német ajkú növendékekkel foglalkozik: PETER SCHMIDT, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. Zur Funktion eines römischen Ausländerseminars (1552–1914)* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 56), Tübingen 1984. A levéltárral foglalkozik: MARKUS PILLAT, *Archiv und Bibliothek des CGU*, Korrespondenzblatt des Collegium Germanicum et Hungaricum (KB), Jubiläumsausgabe zum 450jährigen Bestehen des Collegium Germanicum et Hungaricum (2003), 25–28.

II. A KOLLÉGIUM LEVÉLTÁRA

Az archívum szerencsére túlélte a történelem viharait, és számtalan magyar vonatkozása miatt sem kikerülhető az a levéltári anyag, amelyet a *Collegium Germanicum et Hungaricum* (rövidítve: CGU) levéltára (ACGU) őriz a Kollégium székhelyén.⁸ A kezdetektől napjainkig folyamatos levéltár körülbelül 200 iratfolyóméter hosszú, ennek mintegy kétharmada gazdasági irat. A jelentős magyar vonatkozású dokumentumanyag mellett az alapítás előtti időszakról is őriz iratokat, hiszen amikor XIII. Gergely pápa újraalapította a Kollégiumot, birtokokat és a hozzá tartozó templomokat is a papnevelés céljaira adományozott, így azokat a dokumentumokat is itt kell keresnünk, amelyeket a Kollégium az előző birtokostól örökölt. Így fordulhat elő, hogy találunk itt a *Santo Stefano Rotondo* templom kapcsán az 1579 előtti pálos időszakra vonatkozó értékes anyagot is.

Az anyag több csoportra bontható. Markus Pillat S.I. levéltáros⁹ 2001 februárjában új, modernebb archiválási rendszert vezetett be, így az azelőtt archivált anyagok más rendszerbe kaptak besorolást, mint az azután keletkezett levéltári anyag.

A) BETŰKKEL JELÖLT LEVÉLTÁRI ANYAG

A 2001 februárja előtt archiválásra került anyag fő részei a (1) *Historica* fondcsoport, a (2) levélgyűjtemény, a (3) birtokigazgatási iratok és kötetek, az (4) oklevéltár, a (5) térképtár és metszetgyűjtemény.

I. HISTORICA FONDCSOPORT (HIST)

A Kollégium működésével, a növendékekkel kapcsolatos anyagok, főleg akták, kötetek és levelek jelentős része a történeti (*Historica*) fondcsoportban lelhető fel. Ebben a csoportban találjuk meg például az összes germanikus–hungarikus növendéket felsoroló anyakönyveket 1797-ig. A Kollégium történetével kapcsolatos feljegyzések is szép számmal maradtak fenn. Sok információval szolgálhatnak a különböző házirendek (*regulae, consuetudines*), vagy a protektor bíborosok gyűléseinek (*congregationes*) iratai. Megőrizték a különböző jezsuita tisztségviselők, így a *P. Rector* vagy a *P. Minister* (gazdasági vezető) naplóit, de a különböző tisztségeket ellátó növendékektől (prefektus, duktus) is maradtak fenn feljegyzések. A növendékekkel kapcsolatos kérdések, így a felvétel, az elbocsátás, a szentelés (*Ordinationes*)

⁸ Via San Nicola da Tolentino, 13. A levéltár a 3. emeleten található, részben újonnan kialakított helyiségekben, kutatószobával.

⁹ Markus Pillat S.I. testvér, levéltárosnak ezúton is köszönetet mondok most is megtapasztalt szakemberi segítségéért.

vagy a CGU jelenkori történetéhez kapcsolódó Kollégiumi Tanács (*Kollegsrat*) iratanyaga is javarészt itt van, de itt találjuk azoknak esküknek (*Iuramenta*) a szövegét is, amelyet az új növendékeknek a „noviciátus” alatt kellett letenniük, amelyben megígérték, hogy tanulmányaik végeztével hazatérnek és a protektor bíborosok engedélye nélkül bizonyos időn belül (általában három év) nem lépnek be semmilyen szerzetesrendbe. Ezekre a kérdésekre már a szigorú felvételi vizsga (*examen*) alatt is kitértek.¹⁰ A tanulmányi ügyekkel, de a könyvtárral vagy az úgynevezett Jézus Szíve Akadémiával kapcsolatos ügyek is itt találhatóak. Külön nagyobb anyag a liturgikus kérdések (*Caeremonalia*) köre, ide tartozik a zene (*Musica Sacra*) is, vagy az intézet jelenkori történetéhez tartozó Liturgikus Tanács (*Liturgierat*) is. Sajátságos terület a misepénzek (misestipendiumok) kérdése, vagy a jezsuita intézményekben egy időben hangsúlyosan jelen lévő Mária Kongregáció ügyei. A *Spiritualia* a lelkiességgel kapcsolatos dolgokat gyűjti (itt találjuk az egykori növendékek által elkövetett kihágások miatt kiszabott büntetéseket is¹¹), míg az *Orationes* főként annak az egykori kollégiumi privilégiumnak az emlékeit őrzi, amely lehetővé tette, hogy egy-egy növendék az év meghatározott napján a pápa előtt tartson ünnepi beszédet. Az élelmezés egy speciális, már inkább gazdasági terület, amely ide került besorolásra. A régi hagyományként máig jelen lévő diákszínházzal és a kikapcsolódással kapcsolatos kérdések, de a zárándoklatokra vonatkozó anyagok is fellelhetők itt. A vegyes csoportba olyan, kevésbé részletezett, részben hagyatéki anyagokat tartalmazó dokumentumok kerültek, amelyek az előbb jelzett fondokba nehezen lettek volna besorolhatóak. A *Historica* fondcsoportban sok, a Magyar Királyság területéről érkező növendékekkel kapcsolatos anyagot őriznek, amelyek magyar egyháztörténeti vonatkozásuk miatt értékesek.

A csoport sajátossága, hogy a különböző anyagokat egy korábbi rendezés folyamán folyamatos sorszámozással látták el, így csupán a sorszám alapján nem következtethetünk az anyag tartalmára. A mutató alapján készült vezető, amely csoportosítja az itt található forrásokat, 1989-ben publikálták.¹² Ennek nyomán a következő alcsoportok adhatóak meg:

A) Repertóriumok, kinevezések, mutatók

Felzet nélkül:

- 1) Index Bullarii Collegii Germanici et Hungarici de Urbe. Index omnium documentorum quae data sunt Prov. Rom. S.I. ad tuendum.
- 2) Nicola Ratti levéltári mutatója, amelyet Luigi Valenti Gonzaga bíboros protektor megbízásából készített, 1806
- 3) A levéltár könyvkatalógusa, 1652

¹⁰ Vö. *Függelék*, 1. sz. (Csáky Miklós felvételi vizsgája).

¹¹ Vö. *Függelék*, 2. sz. (Patachich Ádám kihágásai a házirend ellen).

¹² URBAN FINK-PAUL VAN GEEST, *Das Archiv des Pont. Collegium Germanicum et Hungaricum de Urbe*, KB 98 (1989) 95–111. Sajnos eddig csak németül jelent meg részletes ismertető a témában. A HIST csoportba tartozó anyag bemutatásának alapját ez a levéltári ismertető adja, amely több helyen pontosításra, aktualizálásra került.

- 4) Mutató „indice nullo”, 1657
- 5) Repertorium pro Archivio Collegii Germ. et Hung., 1588
- 6) A Kollégium iratleltára, 1586
- 7) A birtoktérképek jegyzéke, 20. sz. első fele
- 8) Feljegyzések a levéltárról szóló leírásokkal és irodalommal
- 9) A 18–19. századi levelek jegyzéke a küldők szerint
- 10) A Fonte Avellana birtokra vonatkozó, egy ideig a Vatikáni Apostoli Könyvtárban őrzött dokumentumok katalógusa

Jelzettel:

- Hist. 1–2. Anyakönyv: Nomina Alumnorum Collegii Germanici et Hungarici. 1. kötet: 1552–1716; 2. kötet: 1716–1797.¹³
- Hist. 3–4. A növendékek névsora (alfabetikus sorrendben)
- Hist. 5. A növendékek katalógusa 1552–1608.
- Hist. 6. A növendékek katalógusa 1818–1875. (rövid életrajzi megjegyzésekkel)
- Hist. 7. A növendékek katalógusa 1825–1869.
- Hist. 8. A növendékek jegyzéke 1600–1800.
- Hist. 9. A növendékek jegyzéke 1870–1914.
- Hist. 10. A növendékek jegyzéke 1874–1878.
- Hist. 11. A növendékek jegyzéke 1875–1884.
- Hist. 12. Különböző, főként nyomtatott jegyzékek, többek között: növendékek 1841–1915, rektorok 1552 óta, a Kollégium növendékeiből lett magasabb méltóságviselők
- Hist. 13. A Kollégium magyar növendékei életrajzi adatokkal, 16–18. sz.
- Hist. 14–30. Különböző jegyzékek, 1552–1947.
- Hist. 31–34. Elutasított növendékek, 1920–1949.
- Hist. 37. A Kollégiumba való felvétellel kapcsolatos különböző iratok, 19. sz.
- Hist. 87–89. Felvételi kérelmek, 1729–1788 (nem folyamatos)
- Hist. 641–643. Felvételek a Kollégiumba, 1909–1920.

B) A Kollégium története és más iratok

- Hist. 37c. A Kollégium újrainyitása, iratok 1817 és az utána következő évekből
- Hist. 39. A Kollégium rövid története 1850-ig
- Hist. 68. A Kollégium története 1552–1581, P. Wilhelm Fusban S.I.
- Hist. 71. A Kollégium története (16. sz.), P. Julius Cordara S.I., Róma 1770 (nyomatásban)
- Hist. 73. 16–17. századi ismert jezsuitákról szóló kivonatok, akik a Kollégium növendékei voltak
- Hist. 74. P. Andreas Steinhuber S.I. Kollégiummal kapcsolatos tárgyalásai
- Hist. 75. A Kollégium története, vázlat, P. Wilhelm Fusban S.I.
- Hist. 76. Vegyes iratok, „P. Compagnoni” kollégiumtörténete 16–18. sz.
- Hist. 77–79. A kollégium intézményére vonatkozó ünnepi beszéd, P. Girolamo Cattaneo S.I., 1652/1658
- Hist. 80. Feljegyzések, 1902–1921
- Hist. 81. Iratgyűjtemény, 19. sz.
- Hist. 82. A Kollégium 19. századi története, P. Franz-Xaver Huber S.I.
- Hist. 83. Francia egyházi személyek eltartása a Kollégiumban, 1792

¹³ A többi kötet 2001. február után került katalogizálásra: 3. kötet: 1818–1938, lásd Bestand (Best.) 10 Teil A, n. 1; 4. kötet: 1939–1971, lásd Best. 10 A 2. Ezt követően még volt egy próbálkozás a hagyományos Anyakönyv folytatására: Best. 10 A 3, Személyi anyagok 1972–1997. Ugyanide tartozik még egy kötet: Best. 10 A 4 Vizsgaeredmények 1907–1915.

- Hist. 145. A Seminarium Romanum évkönyve, P. Girolamo Nappi S.I.
 Hist. 344. Az új (aktuális) kollégiumi épület megnyitó beszéde, P. Ivo Zeiger S.I., 1944. május 8.
 Hist. 357. A belső adminisztrációval kapcsolatos iratgyűjtemény, 16–18. sz.
 Hist. 368. Négy, többek között a házirenddel és a fizetéssel kapcsolatos feljegyzés
 Hist. 520. Teológiai, irodalmi és gazdasági feljegyzések, német és olasz nyelvterületről, 1912 körül
 Hist. 538–541. A Kollégium alapítása és eltartása, 16–17. sz.
 Hist. 546. P. Bernardino Castorio S.I. rektor referátuma a Kollégiumról V. Pál pápának, 1605
 Hist. 557. Feljegyzések a Kollégium egykori növendékeiből lett magasabb méltóságviselőkről, 1678
 Hist. 559/561. A Kollégium alapítása, 16–17. sz.
 Hist. 562. P. Michele Lauretano S.I. rektor beszámolója a Kollégiumról 1585-ig
 Hist. 581. A Kollégium és a Seminarium Romanum
 Hist. 587. Kollégiumi gazdasági feljegyzések, 1650–1678.
 Hist. 597. A Kollégium II. világháborúban elesett növendékei
 Hist. 598. A Kollégium új (aktuális) épületével kapcsolatos anyagok, 1934 és az azt követő évekből
 Hist. 600/637. Tanulmányok a Kollégium történetéről, főleg 20. sz.
 Hist. 603. Különböző kollégiumi belső ügyek, 1600 körül–1773.
 Hist. 610. Pályázat a Kollégium helyettes vezetői (Pro-Präsident) posztjáért, 1781.
 Hist. 624. Római ügyekkel kapcsolatos levelek, 1773
 Hist. 627. A Kollégium alapelveinek összefoglalója, P. Bernardino Castorio S.I. rektor, 1623.
 Hist. 635/728. Jubileum, 1952
 Hist. 638. A német és a magyar kollégium javai és azok egyesítése, 1950 körül
 Hist. 649. Theodor Heuss német szövetségi elnök látogatása, 1957
 Hist. 671–678. Jubileummal kapcsolatos anyagok, 1973
 Hist. 560. Apostoli vizitáció, 1624
 Hist. 567, 588, 602, 622. Apostoli vizitáció, 1696.
 Hist. 601. Apostoli vizitáció, 1733.

C) *Regulae, Consuetudines, Congregationes*¹⁴

- Hist. 66. P. Michele Lauretano S.I. rektor instrukciói, P. Giuseppe Cortesone S.I. rektor konstitúciója, 1588
 Hist. 67. Kollégium házirendje (consuetudines), P. Michele Lauretano S.I. rektor, 1587
 Hist. 70/148/151–172/181/195/626/628. Bullák, brévék, dekrétumok gyűjteménye, főként pápától és bíboros protektoroktól, főként másolatok illetve nyomtatott verziók
 Hist. 147. A Kollégium konstitúciója, 1588-ig volt érvényben
 Hist. 149–150. Házirendek (consuetudines) gyűjteménye, többek között P. Michele Lauretano S.I. rektor
 Hist. 173–189. A bíboros protektorok kollégiumi gyűlései, 1576–1801.
 Hist. 190–194. gazdasági gyűlések, 1801–1856.
 Hist. 313. Szabályzatok és házirendek (consuetudines), 19. sz. eleje
 Hist. 352. Szabályzatgyűjtemény, 1800 körül
 Hist. 314/323/327–331/333–334/340–341/345–351/353/355/366–367/463–464/472/475–276/547/633/651–652. házi és hivatali szabályzatok, különböző századokból
 Hist. 723–725/730/738. A Kollégium házirendjének (Ordo) revíziója, 1974, 1978 (mellékletekkel)
 Hist. 729. A Kollégium sérthetlenségének elismerése a II. világháború idején a német megszálló hatalom által

¹⁴ A liturgikus, zenei és házi tisztségekre vonatkozó szabályzatokat lásd: *Caeremonalia, Musica Sacra, Naplók*; hiányzik: Hist. 710. 719. 728. 731.

D) *Naplók*

D.1. Az atyák naplói

- Hist. 37. Naplók, 19. sz.
 Hist. 38. Éves beszámolók és más iratok a Kollégium történetéhez, 1865–1943.
 Hist. 101. Rövid feljegyzések, 1558–1562.
 Hist. 102. P. Friedrich Overbeck S.I. és P. Gabriele Tibaldi S.I. ministerek (gazdasági vezető) naplói
 Hist. 103. P. Michele Lauretano S.I. rektor naplója, 1582–1586 (megszakításokkal)
 Hist. 104. Napló, 1591–1593.
 Hist. 105–122. A ministerek naplói, 1632–1928 (hiányzik: 1776–1852).
 Hist. 123–137. Levélnaplók, 1602–1647.
 Hist. 144. Rövid feljegyzések, 1753–1771.
 Hist. 640. Beszámoló az 1919/1920-as akadémiai évről, utalásokkal a Kollégium 1915-ös Innsbruckba költözéséről
 Hist. 679. Napló 1920–1932.

D.2. A prefektusok naplói

- Hist. 37b.f.g.i. Naplórészletek, 1835–1913.
 Hist. 321. A tanulmányi prefektusok naplói, 1683–1727.
 Hist. 324. Napló az asztali olvasmányok említésével, 19–20. sz.
 Hist. 339. A teológusprefektusok naplója és szabályzata, 20. sz.
 Hist. 465–471. A filozófusprefektusok naplója, 1933, 1940–1953.
 Hist. 472/474 [Hist. 474 hiányzik]. A teológusprefektusok naplói, 1947–1951, 1957–1959.

D.3. A duktorok és növendékek naplói

- Hist. 653–654. A duktorok naplója, 1945–1964.
 Hist. 138/523–526/619. Növendékek visszaemlékezései, 18–20. sz.

E) *Növendékek*

E.1. Általános

- Hist. 358. Dokumentumgyűjtemény a hazájukat elhagyó jövőbeni növendékeknek szóló utalásokról, 18. sz.
 Hist. 359. Elbocsátási okok, 18. sz.
 Hist. 542. A növendékek bevetése a római pestisjárvány idején, 17. sz.
 Hist. 549. Különböző növendékek számlái és elismervényei, 1608–1674.
 Hist. 550. A növendékek tartozásai és más témák, 1690
 Hist. 568. Javadalmak növendékekre történő átruházásának megindoklása
 Hist. 573/576/591/599. Az osnabrücki és más egyházmegyéket érintő anyagok
 Hist. 618. XIII. Leó pápa beszéde a növendékekhez
 Hist. 647. XIV. Kelemen pápa jegyzéke a növendékek javadalmaira és kanonokságaira vonatkozóan, 1769–1770.

E.2. Felvétel

- Hist. 91. A növendékek Kollégiumba való felvételére vonatkozó levélmásolatok, 1826–1831.
 Hist. 92–100k. Növendékek felvételi iratai, 1818–1970 (részben hiányos)
 Hist. 146. Tárgyak jegyzéke, amelyeket az új növendékek (novíciusok) a Kollégiumba való belépésük-
 kor magukkal hoztak, 1703–1795.
 Hist. 247. Formulae professionis fidei, nyomtatásban
 Hist. 325. Az újonnan belépett növendékek könyveinek listája, 20. sz. eleje
 Hist. 544/545/574/579/628a. Egyes esetekre vonatkozó anyagok
 Hist. 558. A növendékek letétbe helyezett tárgyainak listája, 1668
 Hist. 571. Olyan növendékek felvételi kérelmének elutasítására vonatkozó megfontolások, akik nem a
 XIII. Gergely-féle bullában felsorolt területekről származnak, 16–17. sz.

- Hist. 577. Instrukció azok számára, akiket Németországból küldenek a Kollégiumba, 17. sz.
 Hist. 578. Jegyzetek növendékek ajánlására, felvételére és elbocsátására vonatkozóan; különböző, főleg svájci és sváb növendékek számára megadott felmentések, 17. sz.
 Hist. 580. Saját tulajdon szükségességéről a Németországba visszatérő növendékek számára, 1706 és 1718.
 Hist. 583/727. Felvételi űrlapok növendékek számára
 Hist. 636. A svájci és Lüttichből való növendékekkel kapcsolatos magatartás, 1859.
 Hist. 84–86/90/570/613. Felvételi vizsga, 16–20. sz.

E.3. Iuramenta

- Hist. 41. Iuramenta, 1552–1573, Loyolai Szent Ignác konstitúcióival
 Hist. 42. Iuramenta, 1588–1627.
 Hist. 43. Iuramenta, 1584–1627.
 Hist. 230. Iuramenta, 1628–1656.
 Hist. 44. Iuramenta, 1657–1777.
 Hist. 231–234. Iuramenta, 1682–1777.
 Hist. 235–243/245. Iuramenta, 1869–1966.
 Hist. 246/589. VII. Sándor pápa konstitúciója a pápai kollégiumokban leteendő esküre vonatkozóan, 1660. július 20., 2 nyomatott példány
 Hist. 361/552–556. Az esküvel kapcsolatos további dokumentumok, 17. sz.

E.4. Ordinationes

- Hist. 40. Ordinationes, 1585–1782.
 Hist. 297. A felszentelt növendékek névsora, 1777–1782.
 Hist. 575. Felmentések és elbocsátók, 1684.
 Hist. 664–669. Jókívánságok újmiséseknek, 1900 körül
 Hist. 690–709. Jókívánságok papszentelésre, 1933–1975.
 Hist. 620–621/623/632. Felmentések és kérelmek, 16–20. sz.

E.5. Kollégiumi Tanács

- Hist. 721. A Kollégiumi Tanács jegyzőkönyvei 1973–1989.

F) *Tanulmányi ügyek*

F.1. Általános

- Hist. 37h. Szobabeosztás, 1880–1897.
 Hist. 278. Órarend, 18. sz. vége
 Hist. 317. Szobabeosztás a vidéki házban, 1865–1913.
 Hist. 318. Szobabeosztás Rómában, 1887–1914.
 Hist. 320. Repetitio rendje. 1895–1912.
 Hist. 322. Repetitiós és vizsgarend, 19. sz.
 Hist. 326. Disputációs, repetitiós és vizsgarend, 18. sz. eleje
 Hist. 332. Segédlet magiszterek és doktorok számára az új növendékekkel kapcsolatban, 19. sz.
 Hist. 335. Könyvtárosra vonatkozó rend, 18. sz.
 Hist. 369. Tanulmányi rend, P. Franz-Xaver Wernz jezsuita generális, S.I. Róma, 1913
 Hist. 478. A filozófusokra vonatkozó asztali olvasmányok listája, 1835–1840.
 Hist. 481. Tanulmányi tervek, 18–19. sz.
 Hist. 543. Írások a Szentírásra vonatkozó tanulmányokkal kapcsolatban, mely szerint a növendékeknek szükséges vagy nem szükséges tanulniuk, 1707.
 Hist. 582/584–585/612. Tanulmányi ügyek, 17. sz.
 Hist. 630. Ratio Studiorum, 1843–1844.
 Hist. 631. Tanulmányi anyag, 1860 előtt
 Hist. 449. Akadémiai Bonifác Egyesület
 Hist. 451/658. A szociális kör annalesei, 1910–1960.

F.2. Vizsgák

- Hist. 363/483. Vizsgák, 17–18. sz.
 Hist. 482/484–485. Vizsgák, 19. sz.
 Hist. 608. Vizsgák, 20. sz. eleje (Hist. 607 hiányzik)

F.3. Tézisek

- Hist. 372–374/390a./393/394. Tézisek, 1774–1798.
 Hist. 375–385/479. Tézisek, 1830–1912 (megszakításokkal)
 Hist. 480. Tézisek, 18–20. sz.

F.4. Tananyagok, teológiai traktátusok

- Hist. 386–390/400. Tananyagok, 17. sz.
 Hist. 391–399/401. Tananyagok, 18. sz.
 Hist. 402–448. Tananyagok, 19–20. sz.
 Hist. 606–609. Teológiai írások, 16–18. sz.

F.5. Könyvtári jegyzékek

- Hist. 711–713. Könyvtári katalógusok, 18–19. sz.
 Hist. 714. Ajándékok a könyvtár számára, 1887–1949.
 Hist. 715. A P. Spirituális könyvkatalógusa, 1876.

F.6. Jézus Szíve Akadémia

- Hist. 202–206/639. Krónika és akták, 1863–1943.
 Hist. 196–201/207. Akadémiai füzetek, 1863–1899, 1943–1962.

G.) *Caeremonalia*

G.1. Ceremonáriusok

- Hist. 268–271/273/286. A Ceremonáriusok évkönyvei, 1765–1950.
 Hist. 272/274–275. Liturgikus előírások a Szent Apollinárius templom számára, 16. sz.
 Hist. 282–283/285. Szabályok a Szent Apollinárius templom számára, 17–19. sz.
 Hist. 276.a. Vegyes iratok, 17–19. sz.
 Hist. 277/287–288/299. A különböző tisztségek általános mutatója, 1868–1959.
 Hist. 289/290. Szabályzat a Kollégium temploma számára, 1856–1868.
 Hist. 291–294. Sekrestyei szabályok és direktórium, 19. sz.
 Hist. 296a–f. Kollégiumi szertartáskönyv, 1869.
 Hist. 300. Szertartáskönyv, 1720.
 Hist. 301. Körmeneti rend, 1624–1664.
 Hist. 303. Szent Apollinárius officiuma, Róma, 1645.
 Hist. 659. Liturgikus rend, 1965–1967.
 Hist. 661–662/683/684. Vegyes iratok, 20. sz.
 Hist. 685/686. Direktórium és a Kollégium saját imaórái, 19. sz.
 Hist. 687–688. Saját imaórák, 20. sz.
 Hist. 720. A Liturgikus Tanács jegyzőkönyvei (hiányzik)
 Hist. 733–737. Szertartásokhoz kapcsolódó könyvek Vicarellóból, 1931–1974.

G.2. Musica Sacra

- Hist. 302. Gyűjtemény, 16–19. sz.
 Hist. 308–309. A gregorián kórus magiszterének naplója, 20. sz.
 Hist. 551. Ratio a Matutinum énekléséhez, 16. sz.
 Hist. 629. Gyűjtemény, 17–18. sz.
 Hist. 312/364. Szabályok, főleg 18. sz.
 Hist. 338/452–462. Gyűjtemények, szabályok, direktóriumok, 19–20. sz.

H) Misestipendiumok

- Hist. 248–249/252–253/264/267b–c/281. Szent Apollinárís templom
Hist. 250/255/262. Santo Stefano Rotondo
Hist. 251/259/262. Santa Maria in Celsano
Hist. 254. Santa Maria in Galeria plébánia
Hist. 256/262. San Saba
Hist. 258. Vigna Pariola
Hist. 263. Kollégium, 19. sz.
Hist. 265. Legátus egy misére a Szent Péter bazilikában, 1857–1923.
Hist. 266. Stipendiumos könyv, 1896–1905.
Hist. 267a. Vegyes iratok
Hist. 298. Javaslat a szentek ünneplésére a Kollégiumban, 18. sz.
Hist. 311/682. Legátusok regisztere, 1932–1967.

I) Mária Kongregáció

- Hist. 209–211. Imádságok, litániák, konstitúciók, 17–19. sz.
Hist. 212. Tagok névsora, 1613.
Hist. 213. Tulajdoni leírás, 1630–1734.
Hist. 214. Névmutató, 1725.
Hist. 215. Prefektusok mutatója, 1685–1744.
Hist. 216. Tagok mutatója, 1711.
Hist. 217/219–224. A Mária Kongregáció aktái, 1646–1743.
Hist. 218. Stipendiumos könyv, 1687–1744.
Hist. 225–228. Évkönyvek, 1701–1798.
Hist. 229. Taglista, 1610–1769.
Hist. 316a–b. A Mária Kongregáció officiuma, 1895, 1898, 1946.
Hist. 342. A Kollégium papi egyesülete, tagok 1895–1945.
Hist. 655. Taglista, 1951–1967.
Hist. 656. Évkönyvek, 1951–1969.
Hist. 680–681. XIII. Gergely pápa által adott búcsúk a Kollégium számára, a Mária Kongregáció törvényei, 1578, 18. sz.
Hist. 718. Statútumok, nyomtatott, 1951–1966.

K) Spiritualia

- Hist. 37a. Lelkigyakorlatos napló, 1838, 1848.
Hist. 279. Lelkigyakorlatok, 19. sz.
Hist. 304–307/315. Imakönyvek, 1643, 1776, 1728, 1829, 1824, 1826, 1829.
Hist. 312a/340a, 614. Vegyes iratok, 19–20. sz.
Hist. 590. Büntetések, 1600–1800.
Hist. 604a. P. Joseph Wertenberg S.I. spirituális lelki naplója, 1877–1882.
Hist. 722. Lelkiségi csoportok, 1971–től

L) Orationes

- Hist. 486–[513 hiányzik]–515/517–518. Beszéd a pápa előtt, 1638–1869.
Hist. 319/516/519/648. Vegyes iratok

M) Élelmezés

Hist. 139–143/280/362. Élelmezési könyvek és más iratok, 18–19. sz.

N) Színház és kikapcsolódás

Hist. 333. Előírások a karneváli időszakra, 19. sz.

Hist. 356. Diákszínházakra vonatkozó dokumentumgyűjtemény, 18. sz.

Hist. 449a–450c. Akadémia, főleg 20. sz.

Hist. 521. Különböző kirándulások

Hist. 527–528. Vendégkönyv, 1932–1958.

Hist. 529–535. Librettók, 18., 20. sz.

Hist. 536–537. Színházi krónika, 1892–1952.

Hist. 615. A növendékek éneke, 19. sz.

Hist. 616/640. San Pastore, ünnepi programok, vegyes iratok

O) Zarándoklatok

Hist. 360. Instrukció német zarándokok számára, 18. sz.

Hist. 593–594/56. Római utak 1947 után

P) Vegyes

A több mint 50 levéltári egységet tartalmazó csoport különböző, az előbbiekhöz nem sorolható anyagokat tartalmaz. Itt találunk több hagyatéki anyagot is, például Andreas Steinhuber S.I. bíboros, egykori rektor (1867–1881) hagyatékát.

2. LEVÉLGYŰJTEMÉNY (BF)

A XXVII iratfolyóméret felölölő anyag a levélgűjtemény, az ún. *Briefsammlung* a 17–20. század között keletkezett leveleket tartalmazza századonként csoportosítva:

2.1. BF 17 | 2.2. BF 18 | 2.3. BF 19 | 2.4. BF 20.

Ezek közül a legnagyobb kiterjedésű anyag a 19. századot öleli fel. A 17. századi leveleket még kronologikus sorrendben találjuk, a későbbi korokban azonban már alfabetikus rendben archiválták ezeket az iratokat. A levelek küldői főleg, de nem kizárólagosan egyházi személyek, többek között öregdiákok (*fratres maiores*). A német és olasz nyelvtérületről származó írások mellett szép számmal találunk többek között olyan leveleket, amelyek a Magyar Királyság területéről érkeztek, érsekektől, püspököktől vagy világi nemesektől. A 18. századdal bezárólag javarészt javadalmakkal kapcsolatos írásokat találunk itt, a 19. századtól kezdődően azonban egyre több a teológiai kérdéssel kapcsolatos levelezés vagy azok az egész kollégiumi közösségnek szánt iratok, amelyekben hazatérésük után az egykori alumnusok beszámoltak otthoni életükről.

A levélgűjtemény olyan ritkaságokat is tartalmaz, mint Canisius Szent Péter (1521–1597), Bellarmin Szent Róbert (1542–1621), Liguori Szent Alfonz (1696–1787)

vagy Giuseppe Sarto (Szent X. Pius, 1903–1914) néhány levelét, de találunk itt írást többek között Boldog Romzsa Tódortól és Boldog Meszlényi Zoltántól¹⁵ is.

Fontos megjegyezni, hogy sok levél a *Historica* anyagában, főleg a rektor aktái között található meg, így a Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsekkel (1945–1973) való levelezés is, akinek a *Santo Stefano Rotondo* volt a címtemploma.

3. BIRTOKIGAZGATÁSI IRATOK ÉS KÖTETEK

A Kollégium birtokokkal rendelkezett, amelyek bevételei és javai biztosították az itt tartózkodás és a tanulás ingyenességét. A levéltár közel kétharmadát, mintegy 110 iratfolyómétert felölelő igen gazdag dokumentáció, amely a Kollégiumhoz tartozó birtokok jogi és gazdasági anyaga. Sokkal régebbi, középkori iratok is vannak itt, amelyek a korábbi tulajdonosoktól kerültek a Kollégiumhoz. Megjegyzendő, hogy a Santa Cristina illetve a Lodi Vecchio apátságra vonatkozó fondokat 1924-től 1965-ig a Vatikáni Apostoli Könyvtárban őrizték.

A csoport több fondra bontható:¹⁶

3.1. Fonte Avellana (FAV)

A Fonte Avellanai Szent Kereszt monostor Serra Sant'Abbondióban (Pesaro e Urbino, Marche) található. Az egykori kamalduli, majd jelenleg is kamalduli monostor 1578 és 1798 között volt a Kollégium tulajdonában.

3.2. Santa Maria di Galeria – Santa Maria in Celsano (GAL)

A birtok 1573-ban került a Kollégiumhoz. A 20. századtól egyre csökkenő mértékben tartozott az intézethez. Ezen a területen építették fel a Vatikáni Rádió adóit is.

3.3. Lodi Vecchio (LOV)

A Lodi Vecchióban (Lodi, Lombardia) lévő Szent Péter eredetileg bencés apátság 1578 és 1781 között volt a Kollégium tulajdonában.

3.4. Roma (ROM)

Ebben a fondban találhatóak a Rómában lévő, külön nem csoportosított tulajdonokra vonatkozó iratok.

3.5. San Saba (SAB)

A római Aventinus dombon fekvő Szent Száva (San Saba) apátság eredetileg bencés, majd ciszterci apátság volt, amely XIII. Gergely pápának köszönhetően 1573-ban került jezsuita kézbe. A bazilikát jelenleg is jezsuiták vezetik.

¹⁵ Vö. *Függelék*, 3. sz. (Meszlényi Zoltán köszönőlevele).

¹⁶ A birtokok a rövidítésnek megfelelő alfabetikus sorrendben kerültek besorolásra.

3.6. Santa Cristina (SCR)

A Szent Krisztina apátság, Santa Cristina e Bissone (Pávia, Lombardia) helységben található. Az eredetileg bencés apátság 1581 és 1781 között volt a Kollégium tulajdonában.

3.7. San Pastore (SPA)

A Lazio tartományban lévő Galliciano nel Laziohoz tartozó Villa San Pastore és a hozzá tartozó San Pastore (Szent Pásztor) templom római romokon épült a Via Prenestrina mellett. Az egykor a subiacói bencésekhez is tartozó birtok, mielőtt 1845-ben a CGU tulajdonába került volna, a domonkos rendfőnök nyári rezidenciája volt.

3.8. Santo Stefano Rotondo (SSR)

A római Caelius dombon lévő, kör alakú formája miatt Kerek Szent Istvánnak (*Santo Stefano Rotondo sul Celio*) is nevezett 5. századi kisbazilika Róma egyik legrégebb temploma, amely magyar pálosoktól került XIII. Gergely rendelkezése folytán 1579-ben a Magyar Kollégium tulajdonába, majd az 1580-as egyesüléstől kezdve máig a Német–Magyar Kollégiumhoz tartozik. A fondról nemrégiben egy komoly forráskiadás látott napvilágot.¹⁷

3.9. Vicarello, birtok (VIC)

Még 1573-ban került a *Collegium Germanicum*hoz XIII. Gergely adománya révén, 1983-ban vált szükségessé az eladása.

3.10. Vicarello, termák (VIT)

A termálvizéről híres Vicarellón 1737-től fürdő (*Bagni di Vicarello*) működött, amelynek az iratai külön kerültek besorolásra.

3.11. Számlakönyv-levéltár (RBA)

A birtokokhoz tartozó számlakönyv-levéltár (*Rechnungsbucharchiv*) külön fond.

4. OKLEVÉLTÁR (U)

Az ACGU körülbelül 1800 oklevelet őriz, egyelőre kevésbé katalogizált formában.

4.1. Bullák és brévék XI. Benedek pápától XII. Piusig

Mintegy 130 oklevél, többek között a német, a magyar és a német–magyar kollégium alapítóbullája is itt található.

4.2. Más fondokban található oklevelek

1. San Saba (SAB/U stb.) – 22 oklevél.
2. Fonte Avellana (FAV/U) mintegy 1460 oklevél 1057-től a 16. századig.
3. Santo Stefano Rotondo (SSR/U) mintegy 75 oklevél a 12-től a 16. századig.

4.3. Specifikációra váró oklevelek

További 128 oklevél a XIII. századtól kezdődően, amely további specifikációra vár.

¹⁷ LORENZ WEINRICH, *Hungarici monasterii Ordinis Sancti Pauli primi beremitaie de urbe Roma. Instrumenta et proprium registra* (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma [!]). Fontes 2), Roma–Budapest 1999.

5. A KOLLÉGIUM TÉRKÉPTÁRA (BG) ÉS METSZETGYŰJTEMÉNYE

5.1. A Kollégium térképgyűjteménye az úgynevezett Bösel–Garms gyűjtemény (BG)

A *Biblioteca Hertziana* által jelenleg digitalizálás alatt álló gyűjtemény a ma használatos nevét a térképtár két rendszerezőjéről kapta. Richard Bösel és Jörg Garms az 1980-as évek elején publikálta eredményeit.¹⁸ A 30 nagyobb részben színes térképen kívül 338 kisebb, a birtokokról és az épületekről készült térkép, terv és nézetrajz található itt, a 16. századtól kezdve napjainkig.

5.2. Metszetgyűjtemény (INC)

A részben számba vett,¹⁹ szentekről, neves személyiségekről készült gyűjtemény 182 darab metszetet (*incisio*) tartalmaz, a fotók megjelenése, vagyis a 19. század második fele előtti időből.

B) 2001 FEBRUÁRJA UTÁN ARCHIVÁLÁSRA KERÜLT LEVÉLTÁRI ANYAG

A jelenlegi levéltáros, Markus Pillat S.I. által bevezetett új rendszerben az újonnan katalogizált iratok 2001 februárjáról a következő fondokban (*Bestand*) kerülnek csoportosításra (amelyek további alcsoportokra bomlanak):

Best. 1	Rektori iratok
Best. 2	Gazdasági iratok
Best. 3	Kollégiumi intézmények és hivatalok
Best. 4	A Kollégium közleményei
Best. 5	Optikai, akusztikus és digitális adathordozók, szimbólumok
Best. 6	Növendékek
Best. 7	Sajátos csoportok, idegen fondok (például a jezsuiták házi levéltára)
Best. 8	Dokumentáció (például sajtó megjelenések)
Best. 9	Más intézmények anyagai a saját fondok kiegészítésére (például sematizmusok)

A *Collegium Germanicum et Hungaricum* levéltára rendkívül gazdag levéltári anyaggal rendelkezik, amelynek – mint látjuk – nagyon sok, a magyar egyháztörténet szempontjából fontos anyaga is van, amely részletes számbavételre és feldolgozásra vár.

¹⁸ RICHARD BÖSEL–JÖRG GARMS, *Die Plansammlung des Collegium Germanicum et Hungaricum*, *Römische Historische Mitteilungen* 23 (1981) 335–384 und 25 (1983) 225–272.

¹⁹ WOLFGANG DRAMMER, *Eine Stabstichsammlung im Besitz des Kollegs*, KB (April 1943) 19–20.